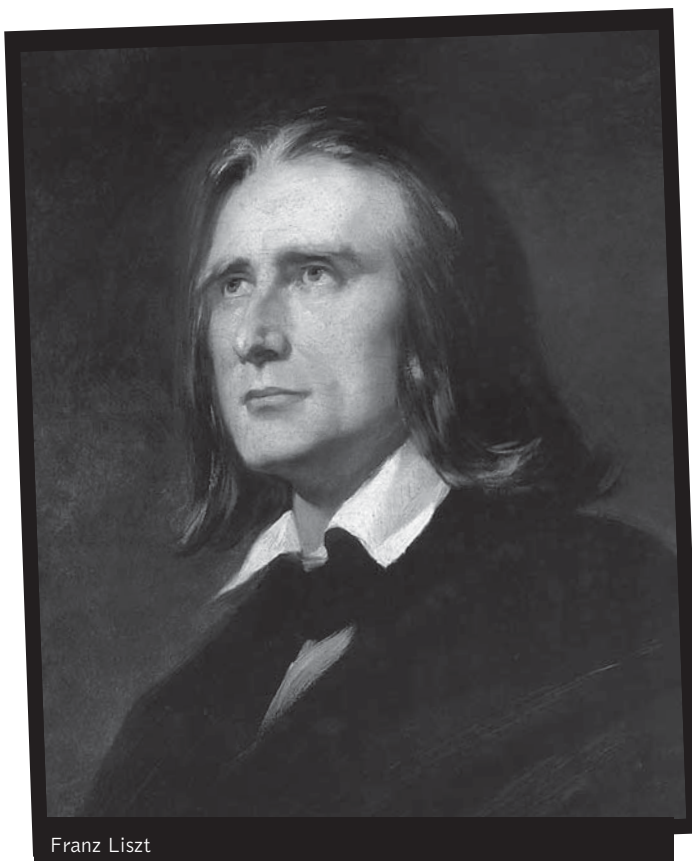

200 let rojstva madžarskega skladatelja in pianista Franza Liszta (1811-1886)

»(...) Od včeraj verjamem v reinkarnacijo ... Spet imamo Mozarta (...)« takole je navdušeni francoski glasbeni kritik ocenil enega prvih koncertov Franza Liszta, ko je 11-leten (tako kot njegov leto dni mlajši prijatelj Poljak Frederic Chopin nekaj let kasneje) osvojil francosko govoreče občinstvo leta 1822.

Madžarski pianist in skladatelj Franz Liszt je bil rojen 22. oktobra 1811 na avstrijskem Gradiščanskem v Doborjānu (nem. Raiding) pri Sopronu v takratni skupni Avstroogrski monarhiji staršem slovaškega porekla. Že njegov oče Adam je bil pianist in je sanjal o tem, da bo sin nekoč postal virtuoz. Bil je tudi njegov prvi učitelj že zelo rano, in navkljub slabemu zdravju pod strogim očetovim nadzorom. Oče je bil oskrbnik na slovitem dvoru Esterhazy in je obvladoval kar nekaj inštrumentov. Ker je fant zelo hitro napredoval, je imel svoj prvi (javni) koncert z devetimi leti prav na dvoru princa Esterhazyja. Tam so bili dolga leta dvorni kapelniki Haydn, Mozartov učenec Hummel idr., med obiskovalci pa tudi L. Cherubini. S tem nastopom si je mladi Liszt prislužil šestletno štipendijo na Dunaju, ki so mu jo omogočili ogrski plemiči. Oče Adam je pustil službo in se z ženo Ano in malim Ferencem prav zaradi sinove bodoče kariere preselil na Dunaj. Tam sta bila naslednja učitelja A. Salieri in Beethovnov učenec C. Czerny, kasneje, v Parizu pa

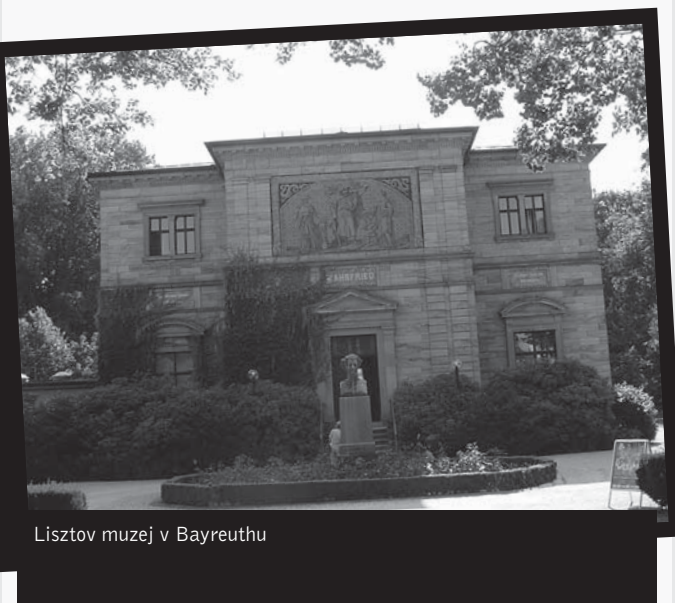
Franz Liszt

še A. Reicha in F. Paëra. Na Dunaju je F. Liszt zabeležil svoj prvi koncert 1822, ko je zaigral Hummllov klavirski koncert in nekaj improvizacij. Že naslednje leto (1823) ga je oče odpeljal v Pariz in ga skušal vpisati na *Konservatorij*, a mu ni uspelo. Iz teh prvih študijskih let je ostala zabeležena v Lisztovi bibliografiji operna enodejanka *Don Sancho ali Grad ljubezni*, ki je bila tudi izvedena (prvič v Parizu, oktobra 1824). Leta 1824 pa je 13-letni Liszt prvič nastopil v Parizu kot pianist in dosegel tak uspeh, da je takoj postal ljubljenec pariških salonov. Leta 1826 je prav tako v Parizu objavil prvi niz dvanajstih *Etud*, navdih zanje pa je našel v Bachovi glasbi. Kot mladostnik je Liszt začel sodelovati v pariškem kulturnem in političnem življenju 19. stoletja in napisal *Revolucionarno simfonijo*. Postal pa je tudi Berliozov in Chopinov prijatelj. Ko je leta 1832 videl violinista N. Paganinija, ga je njegova virtuoznost tako navdušila, da se je tudi sam odločil postati virtuoz in je v igranje klavirja vpeljal številne tehnične novosti. Berlioz, Paganini in Liszt so v tistem času začeli moderno glasbeno dobo, novoromantiko, s katero so odkrivali nove zmožnosti glasbenih inštrumentov in dajali zvoku novo podobo. Leta 1835 je grofica Marie d'Agoult zaradi Liszta zapustila moža in živela z njim do leta 1844. Medtem so se jima rodili trije otroci: dve hčerki in sin. Koncertiral in potoval (1840-1848) je po evropskem glasbenem prostoru in dokazal, da je klavirski mojster brez konkurence. Med letoma 1839 in 1841 je spoznal še F. Mendelssohna Bartholdyja, F. Schuberta in R. Wagnerja. Prav d'Agoultova ga je spodbudila, da je napisal *Popotnikov album* in *Leta romanja*. Zaradi spora z grofico je pozneje odpotoval v Anglijo, kjer je izvedel tudi neverjeten koncert, saj ga je poslušalo le deset ljudi. V naslednjih mesecih pa je imel v Berlinu kar 22 koncertov. Ko je na omejnjeni turneji srečal svojo nekdanjo ljubezen, je nastal eden njegovih najlepših samospevov *Rad bi izginil v mraku*. Leta 1848 je ob posebni priložnosti napisal *Slavnostno kantato za odkritje*

Beethovnovnega spomenika v Bonnu. V naslednjih letih pa se je njegovo premoženjsko stanje zelo poslabšalo.

Kot najpomembnejši glasbeni umetnik 19. stoletja je Liszt slovel kot genialen pianist, odličen skladatelj in znan dirigent, iskan pedagog in glasbeni pisec in kritik. Čeprav je bil najbolj slaven kot neprekinljivi klavirski virtuoz, je tudi na drugih glasbenih področjih svoje dejavnosti zapustil globoke sledi. Kot skladatelj velja za utemeljitelja »novonemške šole«, ki se je s svojim programom in naprednostjo uprla konservativnim smerem. To je posebno očitno v njegovih klavirskih in orkestralnih delih. Kot ustvarjalec 12 *simfoničnih pesnitev* novega tipa enostavnih orkestrskih programskih oblik je iznašel skladbo, v kateri so njegove osebne, subjektivne izpovedi najbolj prišle do izraza. *Simfonična pesnitev* je največji Lisztov dosežek na področju orkestralne glasbe. Za ta dosežek je iskal obliko, ki bi bila notranje bolj povezana kot *simfonija* v treh ali štirih (pogosto nepovezanih) stavkih, obliko, ki bi prestavila v tonsko govorico pesniško ali dramatično besedilo. Od H. Berliozu si je izposodil načelo *idée fixe* (pozneje pri R. Wagnerju *Leitmotiv*) in ustvaril enovito enostavno skladbo. V njej se misli lahko prosto porajajo po skladateljevi mili volji, neovirano rastejo in se spreminjajo, ne da bi jih omejevala večdelna zgradba. Ker se je Liszt vedno strastno zanimal za književnost, si je v tej novi orkestralni obliki prizadeval doseči enovito povezavo književnosti in glasbe, ki sta bili dotlej ločeni. Zato je za svoje *simfonične pesnitve* prosto črpal snov iz književnih virov – jemal je pri J. W. von Goetheju, V. Hugoju, W. Shakespeareju, A. Lamartinu in F. von Schillerju. V delih za klavir pa mu je uspelo obogatiti izrazna sredstva tega inštrumenta. Iz njega je ustvaril cel orkester, sposoben izraziti tako intenzivne in močne kot lirske in poduhovljene glasbene zamisli. Po triumfalnih koncertnih turnejah po vsej Evropi je v letih 1835-1839 živel z grofico M. d'Agoult (od treh

Rojstna hiša

Lisztov muzej v Bayreuthu

otrok je bila njuna hči Cosima najprej žena slovitega dirigenta H. von Bülowa, potem pa R. Wagnerja). Od 1848 je bil Liszt dvorni kapelnik v nemškem Weimarju kar trinajst let. Tam je bila njegova življenjska sopotnica kneginja Carolina von Sayn-Wittgestein. Spoprijateljil pa se je tudi z R. Wagnerjem. Tam je napisal 12 *simfoničnih pesnitev*, ki sicer niso vse izjemne, imajo pa popolnoma revolucionarno obliko. Imele so velik vpliv na kasnejše glasbeno ustvarjanje. Od 1861 je živel v Rimu. Odtlej ga je vedno bolj privlačila cerkev, saj je veliko časa preživel z aktualnim papežem in leta 1865 prejel celo nižji duhovniški red – častni naslov opata. Leta 1879 so mu opravili tonzuro, tj. striženje las vrh glave kot verski obred, in postal je član reda mlajših bratov. Postal je menih in začel znova potovati. Po bivanju v Rimu se je Liszt umaknil v samostan *Madonna del Rosario na Monte Mario*. V Italiji v Albanu je leta 1879 postal celo kanonik. Tam ga je obiskal papež Pij IX. Pozneje je živel med Rimom, Weimarjem, Budimpešto in Bayreuthom. V domači Budimpešti je postal predsednik *Glasbene akademije* in tako bleščeči skladateljski in solistični karieri dodal še pedagoško. Leta 1885 se je kljub slabemu zdravju posvetil zadnjim gostovanjem in ponovno obiskal Evropo in spet tradicionalno navduševal poslušalstvo. V nemškem, Wagnerjevem Bayreuthu pa je 31. julija 1886 umrl in je tam tudi pokopan.

Liszt je utelešal ideal romantičnega virtuoza. Njegovo obvladovanje klavirja je mejilo na demonično. Ob Lisztovih nastopih so poslušalci padali v ekstazo, ženske so ga oboževale, mogočniki so se mu klanjali. V življenju je dosegel vse, kar si umetnik lahko želi. Bil je v središču evropske romantike, prijateljaval je s kronanimi glavami in z damami iz visoke družbe, poznal pa je tudi največje duhove svojega časa. Njegov opus za klavir je velikanski. Poleg dveh klavirskih koncertov ter sonate obsega vrsto krajših skladb, *etud*, *parafraz*, *variacij* in intimnih glasbenih utrinkov. Poznan je tudi po svojih *simfoničnih pesnitvah*. V svojem bogatem in raznovrstnem glasbenem opusu je ta Madžar omogočil novejšo Nemce in celo moderne Francoze. Liszt je bolj pomemben skladatelj kot pa velik skladatelj. Močno je vplival na usmeritev glasbenega razvoja. Njegov opus je raznolik in številčen. Od orkestralnih del so zagotovo na prvem mestu programske *simfonične pesnitve*: *Tasso* (1849), *Prometej* (1850), *Planinska simfonija* (1850; rev. 1857), *Orfej* (1854), *Mazeppa* (1854), *Preludiji* (1854), *Madžarska* (1856), *Ideali* (1857), *Boj Hunov* (1857), *Hamlet* (1858), *Simfonija Faust* (1857), *Simfonija Dantejevi Divini commediji* (1857), *Tri žalne ode* (1860-

66), *Tri epizode iz Fausta Nikolausa Lenaua* (1861; 2. epizoda je *Mefistov valček*) idr. Lisztovo bleščeče obvladovanje klaviature in njegova ljubezen do orkestra sta navdihnili njegovi najpomembnejši deli, dva klavirska koncerta: junaški prvi v Es-duru (1849) in čustveni drugi v A-duru (1839; rev. 1861), od klavirskih del pa so to: *Etude* (1826; obj. samo 12; nova izdaja 1838 in kot *Transcendentne etude*; 1851), *Velika fantazija* (1832), *Prikazni* (1834), *Leta romanja* (1835-77; *Sonata Dante*; 1858 in *Benetke in Neapelj*; 1859), *Poetične in religiozne harmonije* (1845-1852), *Utehe* (1849), *Sonata v h-molu* (1853), 19 *madžarskih rapsodij*, dela za orgle; od vokalno instrumentalnih del sta to *oratorija Kristus* (1855-1866) in *Legenda sv. Elizabete* (1862), *Missa solemnis* (1856), *Madžarska kronanjska maša* (1867), *Rekviem* (1868), *Sončna pesem sv. Frančiška Asiškega* (1862; rev. 1880), *legenda Sveta Cecilija* (1874), 82 *samospevov* in druga dela. Z vsem tem in še marsičim drugim spada Franz Liszt v tisto skupino ustvarjalcev, ki imajo talent brez genialnosti, ki imajo tehniko brez pomembnih idej ali zamisli, ki jim je taka tehnika potrebna, ki imajo dovolj domišljije, da sanjajo junaške sanje, a so brez božanskega prebliska, ki omogoča, da se te sanje uspešno uresničijo na papirju. V skladbah je uporabil večino, domiselnost, razum in znanje. Le redka pa je pri njem dodatna lastnost, ki spretnost in znanje lahko spremeni v toplo, utripajočo, občuteno glasbo. Kajti njegova glasba ni iz snovi, iz katere so narejene mojstrovine. V nekaterih trenutkih je poletel visoko, vendar te trenutke vse prevečkrat ločujejo vsakdanje strani. Zamislil si je velike tonske zgradbe in upal, da jih bo napolnil s široko epsko vsebino. Namesto te mogočne epike so ostale častihlepne, neuresničene težnje, neiskrene poze. Rad je imel teatralnost, a jo je pogosto povezoval z željo po preprostosti. V njegovi glasbi se je bolehnost sentimentalnost pogosto spopadala z izrazi razuma. Čutna liričnost je pogosto povezana z duhovnim kontrapunktom. Zdi se, da ni nikoli vedel, v kateri prvini je resnično zvest sam sebi. Nikoli ni spoznal, kateri slog najbolje predstavlja njegovo osebnost – religiozna in pogosto veličastna mesta v *oratorijih*, ciganska vročerkovitost v *rapsodijah*, tu pa so še sladkobnost, mehkužna, staromodna čustvenost, razumarske pretenzije, teatralnost, površni blesk in pa zanesljiva glasbena večšina. Liszt je občinstvo navduševal tudi s tem, da je dirigiral brez paličice, taktirke in igral klavir na pamet (brez not). Sicer pa je tudi pionir *simfoničnih pesnitev* za orkester-programskih del, ki pripovedujejo zgodbe na dramatičen način, se dotikajo filozofskih tem, na njegov opus pa je imela velik vpliv Italija.